

ODZIVI NEMŠKE ETNIČNE SKUPINE NA SLOVENSKEM NA RAZPAD AVSTRO-OGRSKE MONARHIJE TER NJENA INTEGRACIJA V KRALJEVINO SRBOV, HRVATOV IN SLOVENCEV

POVZETEK

Pojav Majniške deklaracije v letu 1917 ni bil naključje, ampak vrhunec več desetletij trajajočih prizadevanj po družbeni uveljavitvi slovenskega naroda. Avstro-Ogrska monarhija je proti koncu prve svetovne vojne zašla v številne težave, za katere so krivili slovanske elemente v monarhiji. Zraven tako imenovanega 'zunanjega' sovražnika, se je povečalo in okrepilo število 'notranjih' sovražnikov, ki so sebično sledili le lastim interesom po narodni emancipaciji. Po mnenju nemških političnih krogov se je tako v razmeroma kratkem času 'notranji' sovražnik poistovetil s cilji antantnih držav.

Spodnještajerski Nemci so se leta 1918 tako prvič znašli v podrejeni vlogi, ko niso diktirali javnega življenja. V času napetih razmer predstavlja nastanek Države Slovencev, Hrvatov in Srbov oktobra 1918 in Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (v nadaljevanju Kraljevina SHS) decembra 1918 mejnik v zgodovini odnosov med slovenskim in nemškim narodom. V prelomnem letu 1918 so tako Nemci izgubili položaj večinskega prebivalstva z vsemi kulturnimi, gospodarskimi in predvsem političnimi privilegiji ter bili prisiljeni opazovati, kako se je slovenski narod prelevil v oblikovalca političnega življenja.

Ustanovitvi Kraljevine SHS so sledile spremembe v zakonodaji, ki je imela za posledico, da so pripadniki nemške etnične skupine na Slovenskem in tudi širše v Kraljevini SHS pričeli izgubljati svoj nekdanji nadrejeni položaj. Čeprav je bila nemška etnična skupina v Kraljevini SHS najbolj številčna neslovanska družbena skupina, svoje številčnosti ni uspela izkoristiti, saj je prostorsko bila preveč raztresena in neorganizirana.

S problemom izgube svojega nekdanjega nadrejenega položaja pa se niso srečevali le pripadniki nemške etnične skupine v Kraljevini SHS, ampak je to v razmeroma kratkem času postal problem novonastajajoče evropske družbe. Mednarodna skupnost, kljub določilom v mednarodnih mirovnih pogodbah, ni uspela vzpostaviti učinkovitih pravnih mehanizmov, ki bi omogočili trajno zaščito pravic narodnih manjšin, ne le na papirju. Tako se je vse pogostejše dogajalo, da so bili pripadniki nemške etnične skupine izpostavljeni moralni diskreditaciji, socialni difamaciji in pravni diskriminaciji s strani večinskega prebivalstva, pravne norme pa so ostajale 'mrtve črke na papirju'.

* asistent – mladi raziskovalec, Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, SI-2000 Maribor, Koroška cesta 160
Assistant – Young Researcher, Department of History, Faculty of Arts, University of Maribor, SI-2000 Maribor, Koroška cesta 160
E-mail: gregor.jenus@guest.arnes.si

ABSTRACT

THE RESPONSES OF THE GERMAN ETHNICAL GROUP IN SLOVENIA TO THE DISSOLUTION OF THE AUSTRO-HUNGARIAN MONARCHY AND THEIR INTEGRATION INTO THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES

The May Declaration in 1917 was not a mere coincidence, but the pinnacle of a decades' worth of efforts for social establishment of the Slovenian nation. The Austro-Hungarian Monarchy went through numerous difficulties at the end of World War I, for which they held responsible Slavonic elements in the Monarchy. Together with the increasing number of so-called 'external' enemies, the number of 'internal' enemies, who egoistically pursued their desire for national emancipation, had strengthened. In the opinion of German political circles, the objectives of internal enemy became equal to those of entente states.

In 1918 the Germans in Lower Styria found themselves in subordinate position for the first time, when they did not dictate public life. In the time of strained relations the formation of the State of Slovenes, Croats and Serbs in October 1918 and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in December 1918 constitutes a milestone in the history of relations between the Slovenian and the German nation. The turning point was in the year 1918, when Germans abruptly lost their position as majority population with all their cultural, economic and principally political privileges and were forced to observe the Slovenian nation, which was in a position of taming political life.

The formation of Kingdom of SHS was followed by changes in legislation, which entailed the members of German ethnic group in Slovenia and in greater Kingdom of SHS to start losing their former superior position. Although German ethnic group was the largest non-slavonic social group in Kingdom of SHS, it could not take advantage of its numbers for it was too scattered and non-organized spatially.

Members of German ethnic group in the Kingdom of SHS were not the only ones who confronted with a loss of their superior position; this problem has become in relatively short time the problem of a newly emerging European society. International Community notwithstanding the provisions in International peace agreement did not succeed in establishing effective legal mechanisms that would enable permanent protection of the rights of national minorities not only on paper. Frequently the members of German ethnic group were liable to moral discreditation, social defamation, and legal discrimination for the part of majority population, however judiciary role remained 'dead characters on paper'.

Ob misli na odnose med Nemci in Slovenci na Spodnjem Štajerskem večinoma stopijo v ospredje nacionalna trenja, ki so nastopila kot posledica ponemčevalnih procesov ter pritiskov Nemcev, kot domnevno nadrejenega naroda, na prebujajoči se slovenski živelj. Vendar pa se zastavlja vprašanje, kdaj je prišlo do pričetka 'rušenja' slovensko – nemških odnosov in nastopa nacionalnih trenj? Stereotipski odgovor na to vprašanje je v letu 1848. Marčna revolucija je brez dvoma vtisnila pečat generaciji ljudi, ki je odraščala v sredini 19. stoletja, kar je nedvomno imelo vpliv na nacionalne odnose kasnejše dobe, vendar se identitetna kriza, ki jo je povzročila, ni zgodila čez noč.¹

¹ Walter Schneefuss, *Deutschtum in Süd – Ost – Europa*, Wilhelm Goldman Verlag, Leipzig, 1939 (v nadaljevanju Schneefuss, n.d.), str. 11.

Preobrat in odločilno fazo narodnostne diferenciacije je prinesla šele obnova ustavnega življenja, ki je srednji sloj v mestih in trgih prisilila v nacionalno opredelitev. Iz tega novega družbenega impulza, ki je za prebivalstvo očitno pomenil pritisk, so izhajale 'nove' oblike identitete, za katere se je prebivalstvo mest in trgov pričelo izrehati. Opredeljevali so se kot Nemci, Slovenci ali zavoljo gospodarskih, socialnih povezav poskušali kot 'pragmatiki' vzdrževati tako nemško kot slovensko identiteto. Ravno ta skupina pa je, z napredovanjem razdora v nacionalnih odnosih, stigmatizirana s pojmom 'nemškutar' postala najbolj izpostavljena pritiskom tako slovenske kot nemške skupnosti.

30. maja 1917 je v avstrijskem tisku odjeknila novica o objavi note, ki je predvidevala emancipacijo južnoslovanskih narodov v monarhiji ter njihovo trajno združitev. Predvidevanja spodnještajerskih Nemcev so se s tem uresničila. Južni Slovani zbrani v *Jugoslovanskem klubu* so na zasedanju državnega zbora 30. maja izrazili svojo zahtevo po notranjem preoblikovanju habsburške monarhije in zahtevali narodno avtonomijo. Z deklaracijo, ki jo je prebral dr. Anton Korošec² zbranemu poslanskemu zboru, so južni Slovani stopali v novo dobo avstrijskega ustavnega življenja z vsem zavedanjem odgovornosti do lastnega naroda in države Avstro-Ogrske.³ Izhajajoč iz ogromnih izgub in žrtev, ki sta jih hrvaški in slovenski narod pustila v vojni za potrebe zaščite monarhije, so pričakovali, da bo krona slovensko-hrvaško lojalnost nagradila s popolno združitvijo južnoslovanskih narodov, živečih v monarhiji v avtonomno državno telo. Te zahteve so nemški časniki na Spodnjem Štajerskem (*Deutsche Wacht*, *Marburger Zeitung* in časnik *Štajerc*) označili kot iluzijo. Po njihovem mnenju namreč ni bilo mogoče pričakovati, da bi prevladujoči nemški element v monarhiji dopustil, da bi področje s slovensko – hrvaškim življenjem bilo združeno v enotno lastno samoupravno državno telo, ter da bi celo lahko dobili pravico do lastnega uradništva. *Jugoslovanski klub* je namreč izpostavil, da tuje uradništvo, na področjih, kjer je živel večinsko slovensko in hrvaško prebivalstvo, ni bilo večje hrvaškega in slovenskega jezika in zato ljudstvu ni znalo pomagati.⁴ Slednje je opravičilo opozarjanja spodnještajerskih Nemcev, da južnoslovanski živelj v monarhiji ni verjel v nadaljnji obstoj države v okvirih, kakršnih je do tedaj obstajala. Spodnještajerski Nemci so nasprotovali misli, da bo svetovna vojna povzročila pomiritev strasti v nacionalnih bojih, saj naj bi bile vse politične struje v monarhiji združil isti cilj, to je bila zmaga v svetovnem konfliktu.⁵ Po mnenju časnika *Deutsche Wacht* se je vzdusje v državi celo obrnilo in sprevrglo v očitno izsiljevanje s strani južnoslovanskih politikov.⁶

2 Korošec, Anton, (12. maj 1872, Biserjane pri Svetem Juriju ob Ščavnici, † 14. december 1940, Beograd), slovenski politik, teolog, od leta 1906 poslanec v avstro-ogrskem državnem zboru, vodja Slovenske ljudske stranke. Maja 1917 je bil izvoljen za predsednika Jugoslovanskega kluba. Leta 1918 predsednik narodnega sveta v Zagrebu, 1919–40 član različnih vlad.
Enciklopedija Slovenije 5 Kari–Krei, Mladinska knjiga, Ljubljana 1991, str. 271, 272.

3 Eine südslawische Kundgebung, *Deutsche Wacht*, 30. maj 1917, št. 43, letnik 42, str. 1; Die Parlamentseröffnung, *Marburger Zeitung*, 30. april 1917, št. 121, letnik 56, str. 5; Südslawische Politik im Dienste der Entente, *Deutsche Wacht*, 2. junij 1917, št. 44, letnik 42, str. 1.

4 Eine südslawische Kundgebung, *Deutsche Wacht*, 30. maj 1917, št. 43, letnik 42, str. 1; Das geöffnete Parlament, *Marburger Zeitung*, 30. april 1917, št. 121, letnik 56, str. 1; Von der Parlamentseröffnung, *Marburger Zeitung*, 30. april 1917, št. 121, letnik 56, str. 5; Bodimo Avstrijci!, *Štajerc*, 3. junij 1917, št. 22, letnik 18, str. 1.

5 Die deutschen Parteien nach dem Kriege, *Deutsche Wacht*, 5. januar 1917, št. 2, letnik 42, str. 1, 2; Auruf Keiser Wilhelms, *Marburger Zeitung*, 12. januar 1917, št. 10, letnik 56, str. 1; Auruf Keiser Wilhelms – An das deutsche Volk, *Marburger Zeitung*, 12. januar 1917, št. 10, letnik 56, str. 5; Cesar in časopisje, *Štajerc*, 21. januar 1917, št. 3, letnik 18, str. 5; Nemški cesar o vojni in Avstro-Ogrski, *Štajerc*, 4. februar 1917, št. 5, letnik 18, str. 3–4; Nemški krščanski socialci in Nationalverband, *Štraža*, 12. januar 1917, št. 4, letnik 9, str. 3.

6 O odzivu nemških strank na narodnostne boje v habsburški monarhiji glej: Schneefuss, n.d., str. 47–48.

Zajezev nadaljnega notranjega propadanja monarhije in ponovna vzpostavitev 'zdravih' političnih razmer je postalo glavno politično vprašanje. Nemško spodnještajersko časopisje je sprožilo razpravo, kako bi bilo to mogoče izvesti. Že pred svetovno vojno so se pojavljali predlogi, po katerih naj bi bila rešitev politične krize mogoča le, če bi prišlo do temeljite reorganizacije upravne strukture države. Tako je vzplamtel spor med zagovorniki močno centralizirane države in tistimi, ki so menili, da je edina možnost pomiritve nacionalnih strasti v federalizaciji monarhije. *Deutsche Wacht* je 31. januarja 1917 povzela članek, objavljen v *Tiroler Soldatenzeitung*, ki je obravnaval vprašanje avstrijskih kronovin in njihove vloge v državni ureditvi v primeru federalizacije državne uprave. Slednjo so označili kot napako, saj naj bi imela nasproten učinek od pričakovanega. Namesto pomiritve bi namreč povzročila širjenje kriznih žarišč raznih nacionalizmov v državi. Tako bi dejansko dobili še več trenj, saj bi slovanski narodi na lokalni ravni zahtevali upoštevanje njihove kulture in jezika v javnem življenju. Veliko večjega pomena je zato bilo narode monarhije ponovno združiti v notranje preoblikovani Avstriji, ki bi bila pod nemškim vodstvom, vendar brez Ogrske.⁷ Izpolnitev zahtev Hrvatov in Slovencev po nacionalni samoupravi pa bi, po mnenju časnika *Deutsche Wacht*, pomenila priznanje trializma, s tem pa dejansko federalizacijo države.⁸

Odkrito zahtevanje trializma je po mnenju *Deutsche Wacht* pomenilo potrditev zahtev antantnih sil po nacionalni samoupravi slovanskih narodov živečih v okviru habsburške monarhije. Spodnještajerski Nemci so celo podvomili v dodatek *".../ pod žezlom habsburško-lotarinške dinastije /.../"*, saj so si iz izkušenj starejše in novejšje zgodovine upravičeno zastavljali vprašanje, kako bi monarhija prenesla trializem. Menili so, da bi obstoj južnoslovanskega državnega telesa v zelo kratkem času doprinesel k popolnemu razdoru države. Enake zahteve so se tedaj pojavljale že tudi pri Čehih, Slovaki. Dejstvo, da so južnoslovanski politiki zbrali toliko poguma in ponovno ožvitev državnega zbora, čigar namen je bila okrepitev države v prid končni zmagi v vojni, izkoristili za samovšečno izražanje samoupravnih zahtev, so Nemci predstavili kot poskus povežovanja z zunanjimi sovražniki monarhije.⁹

Spodnještajerski nemški listi so delili mnenje, da so tako Slovenci kot Čehi javno zagovarjali razdor monarhije, kar naj bi sovpadalo z načrti antante. To je za nemškega poslanca Richarda Marckhla bil zadosten razlog, da je 13. junija 1917 v državnem zboru nastopil proti jugoslovanskim zahtevam po lastni državi. Zaskrbljen nad zadnjimi dogodki v državnem zboru je napovedal, da je zavoljo slovanske samovolje obstajala možnost dokončnega razvrednotenja parlamenta in avstrijskega ustavnega življenja. Opozoril je, da stanja, kakršno je vladalo v državnem zboru, ni bilo mogoče pripisati celotnemu poslanskemu zboru, marveč le manjšini, ki si je pod krinko boja za narodne pravice zadala cilj razbitja države. Po navajanju časnika *Deutsche Wacht* je Marckhl zanikal, da bi nemška politika bila, na kakršen koli način, vpletena v napade na slovensko prebivalstvo, kot naj bi to trdili slovenski politiki. V tem razmišljanju je Marckhla podpiral tudi štajerski narodnjak Peter Kosegger, ki ni hotel sprejeti možnosti, da bi bili nemški prebivalci Spodnje Štajerske prepuščeni hrvaškimi ali celo srbskim

⁷ Die neugestaltung Österreichs, *Deutsche Wacht*, 31. januar 1917, št. 9, letnik 42, str. 1–2.

⁸ Eine südslawische Kundgebung, *Deutsche Wacht*, 30. maj 1917, št. 43, letnik 42, str. 1; Nepoboljšljivi so naši klerikalci, Štajerc, 28. januar 1917, št. 4, letnik 18, str. 4; Odposlanstvo kronovin pri cesarju, Štajerc, 11. februar 1917, št. 6, letnik 18, str. 1; Ljudstvo ne gre z vami, Štajerc, 11. marec 1917, št. 11, letnik 18, str. 1; Hujskarija proti Štajercu, Štajerc, 11. marec 1917, št. 11, letnik 18, str. 5.

⁹ Die südslawische Politik im Dienste der Entente, *Deutsche Wacht*, 2. junij 1917, št. 44, letnik 42, str. 1; Der innere Feind, *Marburger Zeitung*, 1. julij 1917, št. 146, letnik 56, str. 2.

uradnikom, kar bi bilo posledica neizbežne združitve s Kraljevino Srbijo in s tem izpolnitev Krfske deklaracije.¹⁰

Čeprav je bilo nemško razmišljanje o varovanju narodnih pravic zelo podobno slovenskemu, so Nemci, v svojem s stoletji pridobljenem nacionalnem 'šovinizmu', videli pravico le v svojih dejanjih. Merckhl in Kosegger sta poudarjala, da so na področju Štajerske, Koroške in Kranjske živeli številni Nemci, ki so bili združeni v pra-nemških mestih in trgih, ki so jih naseljevali že stoletja, zato bi izguba oblasti nad temi področji ogrožala njihovo eksistenco.¹¹ Merckhl ni verjel, da bi se z združitvijo Slovencev, Hrvatov in Srbov položaj Nemcev v novi državi ohranil. Nemški poslanci so podvomili, da bi združitev treh južnoslovanskih narodov pod okriljem habsburške dinastije bil njihov končni cilj. Ne glede na vsa zatrjevanja slovenskih in hrvaških politikov, so njihovi argumenti govorili proti njim. Tako je Merckhl po navedbah *Deutsche Wacht* citiral članek objavljen v francoskem *L'Indépendance Tscheque*, v katerem so habsburški Jugoslovani že marca 1915 kot njihov končni cilj izpostavili unijo s Srbijo.¹² Ta misel je bila za Nemce nesprejemljiva, saj so Slovenci, Hrvati in Srbi govorili različne jezike, imeli različne običaje in navade, zato trditve o skupnem izvoru tako imenovanih "bratskih narodov" niso hoteli sprejeti.¹³

Dodatne razloge za narodnostna trenja je dalo tudi deklaracijsko gibanje, ki je bilo zaznamovano z množičnim zbiranjem podpisov in izjav raznih občinskih zborov v podporo Majniški deklaraciji. Ker se je deklaracijsko gibanje vse pogostejše prepletalo s protivnojnim razpoloženjem, so Nemci gibanje pričeli prikazovati v nekoliko bolj resni luči. Če je konec leta 1917 gibanje povzročalo nelagodje in je bilo nadležno, je spomladi leta 1918 postalo nevarno državi. Tako so ocenili tudi dogodka 25. marca 1918 v Ljubljani, ko so dr. Korošcu slovesno izročili podpise, zbrane v podporo Majniški deklaraciji. Dodatni trn v peti je za Nemce pomenila tudi *Ljubljanska izjava*, saj se je v boj za narodno emancipacijo vključila tudi Cerkev oziroma eden njenih vidnejših predstavnikov na slovenskem, Anton Bonaventura Jeglič.¹⁴

Postalo je očitno, da Slovenci niso bili pripravljeni odstopiti od zahtev ustanovitve jugoslovanske države, saj naj bi jim le uresničitev zahtev, izraženih v Majniški deklaraciji omogočila, da bi zaščitili svoje narodno življenje. Pri tem so izhajali iz narodnega prava, ki ga po mnenju dr. Korošca nihče ni smel prekršiti. Naslanjali so se tudi na 8. januarja 1918 objavljenih 14. točk ameriškega predsednika Woodrowa Wilsona.¹⁵ Posebnega pomena za notranjo preoblikovanje Avstro-Ogrske monarhije je namreč bila 10. točka, ki je določala neposredno narodno pravico habsburških narodov. Predstavniki slovenskih političnih strank so se izrekli, da bodo ustanovili obrambno telo (*Narodni svet*), ki bi preprečilo nadaljnjo preganjanje zagovornikov 'jugoslavizma' in bi omogočilo uresničitev Majniške deklaracije. To dejanje so Nemci ocenili kot ključno v času ponovnih razprav o notranjem preoblikovanju Avstrije ter mirovnih pogajanj z antantnimi silami. Uresničile so se namreč domneve, po katerih naj bi bil habsburški okvir Države Slovencev, Hrvatov in Srbov le krinka za njeno trajno odcepitve.

10 Abgeordneter Marckhl über die südslawische Politik, *Deutsche Wacht*, 19. junij 1917, št. 48, letnik 42, str. 1–2; Rede des Reichsabgeordneten Richard Marckhl, *Deutsche Wacht*, 20. junij 1917, št. 49, letnik 42, str. 1–2; Kosegger für die Steiermark, *Marburger Zeitung*, 1. julij 1917, št. 146, letnik 56, str. 3; Deutscher Föderalismus, *Marburger Zeitung*, 8. julij 1917, št. 152, letnik 56, str. 1.

11 Prav tam.

12 Rede des Reichsabgeordneten Richard Marckhl, *Deutsche Wacht*, 20. junij 1917, št. 49, letnik 42, str. 2.

13 Rede des Reichsabgeordneten Richard Marckhl, *Deutsche Wacht*, 20. junij 1917, št. 49, letnik 42, str. 2. Südslawische Konterbande, *Deutsche Wacht*, 18. julij 1917, št. 57, letnik 42, str. 1.

14 Josip Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*. Novejša doba, Ljubljana 1928, str. 1115.

15 Wilson, Thomas Woodrow, (1856–1924), osemindvajseti predsednik ZDA (1913–21). *Oxfordova enciklopedija*, str. 307.

Slednje je na svoji seji 17. aprila 1918 ugotavljal tudi mestni svet Mestne občine Maribor (v nadaljevanju MOM). Član mestnega sveta dr. Oskar Orosel je na seji poudaril, da so dejanja tako imenovanih 'notranjih Masarykov', ki so ljudi z obljubami zapeljevali v podpiranje Majniške deklaracije, veleizdaja, za katero bi bili nekdaj kaznovani. V svojem govoru se je skliceval na trditve zunanjega ministra grofa Czernina na Dunaju, ki je dejanja čeških in jugoslovanskih politikov označil za hujskanje 'notranjih Masarykov'. Dr. Orosel je kot končni cilj deklaracijskega gibanja smatral pokoritev nemškega prebivalstva v slovenskih deželah in razpad Avstro-Ogrske monarhije. Krivdo za nastalo stanje pa ni iskal izključno pri južnoslovanskih politikih, marveč tudi v lastnih vrstah. Predstavniki nemških strank na Dunaju naj bi namreč ignorirali opozarjanja spodnještajerskih Nemcev, da je bilo početje jugoslovanskih politikov za državo lahko izjemno nevarno. Eden od glavnih razlogov zato, da so se razni nacionalizmi uspeli zasedati tudi v avstrijskem parlamentu, je namreč bil katastrofalen rezultat na glasovanju o uvedbi državnega jezika.¹⁶ Posledice tega glasovanja so tako lahko srečevali v javnem življenju, saj naj bi nemško prebivalstvo v slovenskih deželah pričelo izsiljevati s svojimi narodnimi jeziki.¹⁷ Zato se je mestni svet MOM izrekel, za uvedbo vseh potrebnih mehanizmov, ki *".../ bi preprečili nadaljnjo hujskanje notranjih Masarykov proti Nemcem in vzpostavitev jugoslovanske države."*¹⁸

25. julija 1918 je dr. Korošec vzpodbujen z dogovori s Hrvati in habsburškimi Srbi napovedal, da je bil čas, da se Slovenci tesneje povežejo. Časnik *Straža* je tako kot rok za ustanovitev *Narodnega sveta* napovedala 16. avgust 1918. Tega dne so slovenske dežele obiskali tudi češki in poljski predstavniki, ki so 'Jugoslovane' obiskali z namenom poenotenja njihovih političnih zahtev. Časnik *Straža* je označila dogodke kot prelomne za spodnještajersko zgodovino, saj naj bi pogajanja v Ljubljani imela neposreden vpliv tudi na življenje obmejnih Slovencev. *Narodni svet* *".../ bi bil že v mirnih časih koristen, sedaj pa je naravnost potreben."*¹⁹

Novico o ustanovitvi *Narodnega sveta* so Nemci sprejeli kot dokaz jugoslovanske razdiralne politike in dvoličnosti. Opozarjali so, da ustanovitev *Narodnega sveta* ni pomenila zmage, ampak je odprla nova vprašanja. Problematična je v tem kontekstu bila Kraljevina Srbija, njihov 'smrtni sovražnik', ki je po mnenju spodnještajerskega nemškega tiska kovala načrte po združitvi Jugoslovancev iz monarhije v skupno državno telo, kar je odrekalo podporo habsburški klavzuli, ki je bila zapisana v Majniški deklaraciji, objavljeni slabo leto prej. Novonastala država, ki bi bila urejena kot konfederacija treh južnoslovanskih narodov, bi obsegala srbsko, hrvaško in slovensko ozemlje s 10

¹⁶ Zasedanje avstrijskega parlamenta 30. maja 1917 je bilo med drugim sklicano zaradi želje nemških strank po uvedbi nemščine kot državnega jezika v monarhiji, kar naj bi prineslo notranjo okrepitev države (in seveda potrdilo nemško politično premoč). Vendar se je glasovanje za nemške politike izkazalo kot katastrofa, saj je zakon dobil le 185 glasov podpore in je tako padel. Zraven tega pa so slovanski politiki zasedanje izkoristili za izražanje svojih zahtev po politični emancipaciji.

Pokrajinski arhiv Maribor (v nadaljevanju PAM), Fond Mestne občine Maribor, AŠ 49, seja mestnega sveta MOM, 17. april 1918.

¹⁷ Kot primer navajajo slovenskega ministra dr. Ivana viteza Žolgerja, ki naj bi se v času šolanja v Mariboru še podpisoval z Johann Scholger, od tedaj pa izključno z Ivan Žolger.

PAM, Fond Mestne občine Maribor, AŠ 49, seja mestnega sveta MOM, 17. april 1918.

Žolger, Ivan, (1867 – Devina pri Slovenski Bistrici, † 1925, zdravilišče Lassnitzhöhe na Štajerskem) dr., vitez, pravnik, univerzitetni profesor in diplomat. 30. avgusta 1917 je bil v Seidlerjevi vladi imenovan za ministra brez listnice. 1919–1920 je bil glavni slovenski zastopnik na mirovnih pogajanjih v Parizu.

¹⁸ PAM, Fond Mestne občine Maribor, AŠ 49, seja mestnega sveta MOM, 17. april 1918.

¹⁹ Čehom in Poljakom bratski pozdrav, *Straža*, 12. avgust 1918, št. 64, letnik 9, str. 1; *Narodni svet*, *Straža*, 12. avgust 1918, št. 64, letnik 9, str. 1; *Ein südslawischer Kriegerat und sein Program*, *Deutsche Wacht*, 16. oktober 1918, št. 33, letnik 43, str. 1; prim. NZS, str. 162.

milijoni prebivalcev.²⁰ Te novice so v časniku *Slovenski gospodar* označili kot neresnične in kot delo nemške propagande, ki je hotela povzročiti razdor med južnimi Slovani. Poudarili so, da teh idej ne podpirajo in da podpisniki deklaracije želijo na vsak način ostati pod avstrijskim okriljem. Krfska deklaracija za slovenske časnike ni bila novost, vendar ji nihče ni pripisoval večje veljave. Slovenci se namreč naj ne bi toliko časa borili za lastno samostojnost, da bi jo na koncu zavrgli. Po mnenju časnika *Štajerc* je bilo ljudstvo proti združitvi Hrvatov in Slovencev s Srbi.²¹ Tudi obtožbe, da je bil *Narodni svet* orožje za izvajanje napadov na nemško prebivalstvo, so zavračali. Časnik *Straža* je zapisal, da od *Narodnega sveta* niso pričakovali *".../ pompoznihih proklamacij in resolucij, ampak krepkega dela za vse, kar našemu narodu cilju koristi."* Obmejni Slovenci pa so v zboru 16. avgusta in ustanovitvi *Narodnega sveta* videli polaganje temeljnega kamna ljudske obrambe.²²

Dr. Korošec je na ustanovitvenem sestanku *Narodnega sveta* 16. avgusta 1918 v Ljubljani pozdravil predstavnike iz vseh slovenskih pokrajin, kakor tudi predstavnike iz Dalmacije in celo iz Banovine. Spodnjo Štajersko so pri tem zastopali dr. Janko Benkovič, dr. Karel Verstovšek ter dr. Franjo Rosina. *Narodni svet* je sestavljalo 40 članov, imenovala pa so jih politične stranke in društva na Slovenskem.²³ Njegova ustanovitev je pomenila za politično gibanje na slovenskem velik korak naprej, saj se je s tem dejanjem prvič v zgodovini pričela oblikovati slovenska državnost.²⁴ Ustanovitvi *Narodnega sveta* je sledil sestanek s poljskimi in češkimi predstavniki, kar je dr. Verstovšek označil za pomembno prelomnico v gospodarskih in kulturnih stikih slovanskih narodov. Ob zaključku sestanka so zato podali skupni komunike, v katerem so zapisali, da se je *".../ konferenca, ki so se je udeležili Poljaki, Čehoslovaki in Jugoslovani (ukvarjala, op. a.) z vsemi kulturnimi, političnimi, socialnimi in gospodarskimi problemi, ki se tičejo uresničenja samoodločbe udeleženihih narodov, /.../, kakor tudi z vprašanjem, kako naj se trajno uredi razmerje teh narodov med seboj. Pri tem se je ugotovila popolna enakodušnost vseh delegatov, tako v vprašanju načel, kakor tudi v vprašanju skupne taktike, kako naj se doseže naš končni cilj."*²⁵

Kopičenje porazov v prvi svetovni vojni ter novice o ustanovitvi *Narodnega sveta* so spodnještajerske Nemce spravljale v obup. Tako je mestni svet MOM na seji 1. oktobra 1918 razpravljal o noti, ki naj bi jo prejel ptujski župan Josef Ornig, ki naj bi mu nalagala, da se mesto Ptuj pripravi na morebitno ustanovitev južnoslovanske države. V primeru njene ustanovitve naj bi namreč območje Spodnje Štajerske sodilo v njen okvir.

20 Mitja Ferenc, Božo Repe, Nemška manjšina v Sloveniji med obema vojnoma (v nadaljevanju Ferenc, Repe, n.d.). V: Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju/ Slownenische – österreichische Beziehungen im 20. Jahrhundert, Oddelek za zgodovino FF UL, Ljubljana 2004, str. 148.

21 Die Stadt Windischgraz gegen die Hetze des Koroschetz, Deutsche Wacht, 13. april 1918, št. 15, letnik 43, str. 1–2; Die Städte Klagenfurt, Marburg, Pettau und Cilli gegen eine slawische Nationalwache, Deutsche Wacht, 20. april 1918, št. 26, letnik 43, str. 4; Nemškutarji na Dunaju, Straža, 31. maj 1918, št. 43, letnik 9, str. 1; Po sprejemu na Dunaju, Straža, 31. maj 1918, št. 43, letnik 9, str. 1–2; Delo Jugoslovanov in Čehov pri ententi, Štajerc, 15. september 1918, št. 37, letnik 19, str. 1.

22 Čehom in Poljakom bratski pozdrav, Straža, 12. avgust 1918, št. 64, letnik 9, str. 1; Narodni svet, Straža, 12. avgust 1918, št. 64, letnik 9, str. 1; Ein südslawischer Kriegsrat und sein Program, Deutsche Wacht, 16. oktober 1918, št. 33, letnik 43, str. 1.

23 Število predstavnikov v *Narodnem svetu* po strankarski pripadnosti: Slovenska ljudska stranka (SLS) 18, Jugoslovanska demokratska stranka (JDS) 10, Jugoslovanska social-demokratska stranka (JSDS) 3, Politično društvo edinost v Trstu 2, Politično društvo za Istro v Pazinu 7.

Več o sestavi *Narodnega sveta* glej: Janko Pleterski, Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo, Ljubljana 1971, (v nadaljevanju Pleterski, n.d.) str. 248.

24 Peter Ribnikar, Sejni spisi Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921, I. del, Ljubljana 1998 (v nadaljevanju Ribnikar, Sejni spisi, I. del), str. 10.

25 Narodni svet – Slavye v Ljubljani, Straža, 23. avgust 1918, št. 67, letnik 9, str. 1–2. Narodni svet, Slovenec, 16. avgust 1918, št. 186, letnik 44, str. 1–2.

Sodeč po govoricah naj bi meja med nemškim in slovanskim delom države potekala po reki Dravi ali severno od nje. Dr. Otokar Orosel je zato predlagal, da je Maribor na cesarja naslovil pismo, v katerem so ga opozorili na težaven položaj, v katerem so se znašli ter prosili za odgovore na njihova vprašanja. V noti so zapisali, da niso mogli razumeti, kako je monarhija lahko popuščala izsiljevanju jugoslovanskih politikov ter dopuščala njihovo samovoljo. Po njihovem mnenju so namreč državo in njeno prebivalstvo izdali v trenutku, ko bi jih najbolj potrebovali. Pray tako so cesarja opozorili na njegovo zagotovilo, ki ga je dal maja 1917, da kronovine Štajerske naj ne bi doletela delitev.²⁶ Delitev Štajerske ter njena priključitev v okvir jugoslovanske države naj namreč ne bi bilo v interesu nikogar. Tako Nemci kot Slovenci, ki so živeli na Spodnjem Štajerskem, so namreč, po navedbah mestnega sveta MOM, ostajali zvesti cesarju in dinastiji in niso podlegli hujskanju jugoslovanskih politikov.²⁷

Mestni svet ni mogel verjeti, da bi vzpostavitev jugoslovanskega državnega telesa lahko kako pomagala monarhiji. *".../ Če doslej ni uspelo vladati samo dvema polovicama monarhije, namreč Avstrijski in Madžarski, kako naj bi potem uspelo, če bomo dopustili vzpostavitev 10 ali 12 državnih teles /.../."*²⁸ Slednja naj bi namreč ob prvi priložnosti, ko ne bi bile izpolnjene njihove zahteve, izsilile neodvisnost in s tem uničile celotno državo. Mestni svet je poudaril, da ni mogel verjeti, da bi lahko kdo spodnještajerske Nemce obtoževal nacionalnega šovinizma, saj naj bi Slovenci v Mariboru in tudi širše uživali vse pravice do uporabe lastnega jezika v šolstvu in v upravi. V primeru, da bi država dopustila, da bi Štajerska padla v roke slovenskega političnega sistema, bi dopustila, da bi nemštvo sistematično iztrebili. To se je po navedbah dr. Orosela v razmeroma kratkem času zgodilo na Kranjskem. Potem ko so Slovenci prevzeli oblast, naj bi namreč, po navedbah mestnega sveta MOM, *".../ nemštvo sistematično iztrebili in ga prisilili v izselitev ali ga slavizirali."*²⁹

Ustanovitev *Narodnega sveta* v Ljubljani je bil le začetek. Sodelovanje Slovencev in Hrvatov je obrodilo sadove, ko je bil 6. oktobra 1918 ustanovljen *Narodni svet* (*Narodno veče*) v Zagrebu, ki je izražal voljo Slovencev, Hrvatov in Srbov živečih v okviru Avstro-Ogrske monarhije.³⁰

Cesar Karel I. je bil oktobra 1918 prisiljen popustiti pritiskom antante ter nenemških narodov monarhije. V deklaraciji *'Mojim zvestim avstrijskim narodom'* (objavljeni 16. 10. 1918), je obljubil možnost preoblikovanja avstrijskega dela monarhije po federativnem državnem ključu. Avstrijske narode je v ta namen pozval k ustanovitvi narodnih odborov sestavljenih iz državnozborskih poslancev posameznih narodov, ki naj bi prevzeli nadzor nad deželno upravo. Madžarska polovica monarhije ne bi sodila v novo preoblikovano državo, ampak bi jo, kot v mnogih predhodnih načrtih, z monarhijo vezala le habsburško – lotarinška dinastija. Še istega dne je bil ustanovljen Nemško-avstrijski narodni svet, ki se je izrekel za združitev vseh Nemcev živečih v monarhiji, predvsem pa za pomoč Nemcem, ki so živeli v spodnještajerskih mestih in trgih. Bali so se namreč, da bi slednji, v primeru spremembe oblastnega stanja, bili podvrženi hudim pritiskom s strani slovenskega prebivalstva. Obupan klic zadnjega avstrijskega cesarja po sodelovanju njegovih narodov s krono je bil otvoritveni strel za dokončni razkroj

²⁶ To obljubo je cesar dal predstavnikom slovenskih dežel na avdienci 25. maja 1917, o čemer je MOM razpravljal na seji 29. maja 1918.

PAM, Fond Mestne občine Maribor, AŠ 49, seja mestnega sveta MOM, 29. maj 1918.

²⁷ PAM, Fond Mestne občine Maribor, AŠ 49, seja mestnega sveta MOM, 1. oktober 1918, dopis Eure kaiserliche und königliche apostolische Majestät! Alergnädigster Kaiser und Herr, str. 1–2.

²⁸ Prav tam, str. 2.

²⁹ Prav tam, str. 5.

³⁰ Pleterski, n.d., str. 261–264; Ivan Hribar, *Moji spomini II.*, Ljubljana 1928 (v nadaljevanju Hribar, n.d.), str. 291–292.

monarhije. Cesarjevemu klicu so sledili le Nemci, Romuni in Rutenci (Ukrajina). Jugoslovani so, čeprav so takšen odbor že imeli, sodelovanje s krono prekinili. Popustitev oblasti in domnevna uresničitev njihovih večletnih zahtev je prišla prepozno in je bila premajhno plačilo za gorje, ki so ga doživljali. Za ohranitev države, tudi v federativni ureditvi, je bilo prepozno. Narodna gibanja so želela doseči samostojne državne skupnosti, k čemur jih je vzpodbudil tudi ameriški predsednik Wilson, ki je v noti objavljeni 19. oktobra 1918 izpostavil, da so Čehoslovaki in Jugoslovani, njihovi zavzniki, imeli sami pravico *".../ biti sodniki in odločiti, katera dejanja jih osrečujejo."*³¹

Na seji *Narodnega sveta*, ki je potekala 19. oktobra 1918, so sklenili, da *Narodni svet* s pooblastilom vseh političnih smeri prevzame vodstvo narodne politike. Izdan je bil odlok, da se bodo združili vsi Slovenci, Hrvati in Srbi s celotnega etničnega prostora, kjer so ti narodi živel, v edinstveno, suvereno državo, urejeno po načelih politične in ekonomske demokracije, z odpravo vseh socialnih in gospodarskih krivic in neenakosti.³² Sočasno s to odločitvijo je prispel Wilsonov odgovor avstro-ogrske vladi, ki je ZDA prosila za pomoč pri reševanju čehoslovaškega in jugoslovanskega vprašanja. Wilsonov odgovor se je zdel kot nasmeh usode, saj je južnim Slovanom dal pravico samoodločbe, za katero so tako dolgo stremeli.³³ Nenadoma so tudi časniki, ki so ves čas zagovarjali habsburški okvir združitve Slovencev, Hrvatov in Srbov pričeli poudarjati, da sta si avstrijska in madžarska vlada ves čas zatiskali oči in da so Jugoslovani venomer naleteli na gluha ušesa. 21. oktobra 1918 sta časnika *Slovenski gospodar* in *Straža* objavila sklepe seje *Narodnega sveta*, ki se je vršila med 17 in 19. oktobrom. *Narodni svet v Zagrebu* je z odločitvijo slovenskega političnega vodstva prevzel vodstvo narodne politike. Izražena je bila zahtevala, da bi se o usodi južnoslovanskih narodov odločalo na mirovni konferenci, na kateri bi bil narod enotno zastopan s svojimi odposlanci. *Narodni svet* je odklonil rešitev narodnostnih vprašanj, kakršno je predstavil avstrijski manifest 16. oktobra in tudi vsak predlog, ki bi narodnostno vprašanje reševal le delno ter mu s tem odvzel mednarodni značaj. Ob tem je izjavil, da se bo manjšinam v državi Slovencev, Hrvatov in Srbov zagotovilo svobodni razvoj, sosednjim državam v zaledju pa omogočilo trgovsko-prometni dostop do morja, pod zagotovilom, da te sode ne bodo posegale v teritorialno enotnost in državno suverenost.³⁴

Odločitvam *Narodnega sveta* v Zagrebu in v Ljubljani je sledilo manifestacijsko zborovanje 29. oktobra 1918 v Ljubljani. Slednje je bila želja različnih kulturnih in političnih organizacij, ki so želele, da bi 29. oktober proslavili kot narodni praznik. Z veličastno manifestacijo je bila proglašena odcepitev Slovenije od Avstro-Ogrske monarhije in združitve z ostalimi Jugoslovani v novo državo. V časniku *Slovenec* so zapisali: *"Tisoč dvesto let smo trpeli in čakali kedaj pride oni veliki dan odrešenja /.../ Danes je dan svobode, narodni praznik, praznik naroda, ki je dolgo čakal vstajenja."*³⁵

31. oktobra 1918 so Slovenci prevzeli tudi politično odgovornost za svoja dejanja, ko je bila v Ljubljani imenovana prva narodna vlada, ki se je uradno imenovala *Narodna vlada Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani* (v nadaljevanju *Narodna vlada*

31 Österreichs Zerfall, Deutsche Wacht, 19. oktober 1918, št. 42, letnik 43, str. 1; An die Deutschen Süd-österreichs, Deutsche Wacht, 19. oktober 1918, št. 42, letnik 43, str. 1; Der deutsche Volksrat für Österreich, Deutsche Wacht, 26. oktober 1918, št. 43, letnik 43, str. 1; Die Antwort Wilsons, Deutsche Wacht, 19. oktober 1918, št. 42, letnik 43, str. 1; prim. Schneefuss, n.d., str. 49.

32 Jugoslavija prihaja, Slovenski gospodar, 24. oktober 1918, št. 43, letnik 52, str. 1.

33 Wilson diktira, Slovenec, 16. oktober 1918, št. 238, letnik 46, str. 1–2.

34 Wilson diktira, Slovenec, 16. oktober 1918, št. 238, letnik 46, str. 1–2.; Jugoslavija prihaja, Slovenski gospodar, 24. oktober 1918, št. 43, letnik 52, str. 1; Ustanovitev Jugoslavije, Straža, 25. oktober 1918, št. 85, letnik 10, str. 1.

35 Dan svobode, Slovenec, 19. oktober 1918, št. 249, letnik 46, 1.

SHS v Ljubljani).³⁶ Najpomembnejša naloga novoimenovane vlade je bila prevzem oblasti od bivše avstrijske uprave ter odstranitev slovenskemu narodu 'sovražnih' uradnikov in sodnikov, ki so bili relikv propadle oblasti. Že pred uradnim imenovanjem vlade v Ljubljani je tako prišlo do množičnih aretacij in čiščenja kadrov v državni upravi in sodstvu. Ta naloga je pripadla nadporočniku dr. Mihajlu Rostarju, ki je bil eden od govornikov, ki je v imenu vojske 29. oktobra na Kongresnem trgu v Ljubljani pozdravil zbrano množico.³⁷ Čeprav še ni bilo uradnega odloka, so nekatere kulturne institucije po slovenskih deželah že pričele z odpravljanjem nemških napisov, vse pogostejša pa so bila trenja z nemško etnično skupino.³⁸

Etnična oziroma nacionalna struktura slovenskih mest je po prvi svetovni vojni postala ključno vprašanje odnosov med novonastalima državama Republiko nemško Avstrijo ter Kraljevino SHS (sprva Državo SHS³⁹). Z razpadom Avstro-Ogrske monarhije so se namreč Nemci v vseh državah naslednicah, razen v Avstriji znašli v položaju narodne manjšine. Na ozemlju Države in po 1. decembru 1918 Kraljevine SHS je po rezultatih prvega ljudskega štetja v jugoslovanski kraljevini leta 1921 živelo okoli 12 milijonov prebivalcev, od katerih naj bi skoraj 4 odstotki predstavljali nemški živelj. S tem so slednji bili najštevilčnejša manjšina, ki pa je bila zavoljo kolonizacije ter migracij znotraj Avstro-Ogrske monarhije raztresena po vsej državi. Z izjemo slovenskih Nemcev so bili jugoslovanski Nemci med seboj popolnoma nepovezani in jih ni združevala ne narodna, kot tudi ne politična zavest. Večje skupnosti nemškega prebivalstva v Kraljevini SHS so se nahajale v Vojvodini (63 odstotkov), Hrvaški s Slavonijo in Sremom (25 odstotkov), Bosni in Hercegovini (4 odstotki) ter Sloveniji (8 odstotkov).⁴⁰

Neizbežno vprašanje, ki si ga je morala v času nastajanja Kraljevine SHS zastavljati nova oblast, je bilo vprašanje teritorija, ki ga bo obsegala. Pri *Straži* so tako že konec leta 1917 predlagali uvedbo krajevne ali teritorialne samouprave, "*.../ v sklopu katere bi bilo potrebno določiti kraje, vasi, mesta in morebiti celo dežele, ki naj bi spadale v jugoslovanski okvir. /.../ V slednjih bi se glede na narodnostno strukturo uporabljal hrvaški, srbski oziroma slovenski šolski, upravni in državni jezik.*" Za te javne razprave je na prehodu v leto 1918 poskrbela objava knjige anonimnega avtorja *Die nationale Abgrenzung im Süden*. Časnik *Deutsche Wacht* je pri vprašanju teritorialne avtonomije izpostavila, da je bil "*.../ glavni namen vzpostavitve nacionalne države samouprava naroda, ki naj bi na svojem ozemlju živel brez vpliva tujih elementov; /.../ slednji bi se v državo vključili le, če bi bilo to neizbežno!*" *Deutsche Wacht* in *Straža* sta si zastavljali vprašanje, kje naj bi potekala meja med Nemci in Slovenci. Proti jugu med Hrvati in Srbi ta vprašanja niso bila tako pereča, saj so meje bile znane že več desetletji. Meja med spodnještajerskim nemškim in slovenskim prebivalstvom pa se je s kolonizacijo in migracijami neprestano spreminjala. Po mnenju časnika *Straža* "*.../ v stoletjih vedno v*

³⁶ Ribnikar, Sejni spisi, I. del, str. 12.

³⁷ Ribnikar, Sejni spisi, I. del, str. 36; Pleterski, n.d., str. 264, 268.

³⁸ Kino in nemški napisi, Slovenec, 29. oktober 1918, št. 249, letnik 46, str. 3.

³⁹ Narodna vlada SHS v Ljubljani uradno ni imela pristojnega poverjeničstva za zunanje zadeve, saj je slednje spadalo v delokrog ter pristojnosti Narodnega sveta v Zagrebu. Kljub vsemu je potrebno poudariti, da je Narodna vlada SHS v Ljubljani od začetka svojega obstoja morala reševati tudi vprašanja s področja zunanjih zadev. Tukaj so izstopala vprašanja medsebojnih odnosov z Republiko nemško Avstrijo glede ureditve mejnega vprašanja, šolstvo ter položaja nemškega in slovenskega prebivalstva na njenih področjih.

O pristojnostih Narodne vlade SHS v Ljubljani glej: Bojan Balkovec, Prva slovenska vlada 1918–1921, Ljubljana 1992, str. 37, 61.

⁴⁰ Biber, n.d., str. 1; Ferenc, Repe, n.d., str. 148; Wehler, n.d., str. 16–17; Das Minderheitenproblem in den jugoslawisch – österreichischen Beziehungen, Kosmos, Beograd 1977, str. 27–30; Problem manjšin v jugoslovansko avstrijskih odnosih, Kosmos, Beograd 1977, str. 27–30.

našo (slovensko) škodo."⁴¹ Ker so avstrijski popisi bili izdelani na podlagi občevalnega jezika, bi bilo poselitveno stanje potrebno določiti na podlagi stanja v sredini 19. stoletja. Pri določitvi pripadnosti mest in trgov bi bilo potrebno upoštevati nacionalno pripadnost delavskega razreda in proletariata. Na tak način bi bila mesta kot so Maribor, Celovec in Beljak slovenska, saj je pritok delovne sile v teh mestih bil slovenski. *Straža* je zapisala: "/.../ Če odštejemo namreč tujce, to so uradniki, učitelji, sodniki, notarji, mešetarji, trgovci, so vsi proizvajalni sloji slovenskega porekla. /.../ Vsak, ki kaj prideluje s svojimi žulji, je Slovenec. Nemci le uživajo sadove, ki jim jih proizvedejo Slovenci." *Deutsche Wacht* je zapisano trditev seveda zanikala, saj je Nemce prikazovala kot parazite, ki brez Slovencev niti ne bi bili sposobni živeti. Trditev, da bi mesta brez Slovencev izumrla, se jim je zdela skoraj tako zgrešena, kot trditev, da so mesta v notranjosti Štajerske (Ptuj, Ormož, Celje) že tedaj bila slovenska, saj je število nemškega prebivalstva upadalo, ostalo "nemškutarsko" prebivalstvo pa bi se po nemškem odhodu izreklo za Slovence.⁴²

Slovenska nemška skupnost, predvsem s področja Štajerske, je s koncem svetovne vojne tako postala glavna zagovornica nedeljivosti avstrijskih kronovin in združitve področij z nemškim prebivalstvom z Avstrijo. O tem je na seji 29. maja 1918 razpravljala tudi mestni svet MOM, ki je uvodoma predstavil obisk predstavnikov nemških mest iz Spodnje Avstrije pri cesarju. Že 25. maja 1917 naj bi se namreč Julius Pfeifer in dr. Otokar Orosel na avdienci pri cesarju izrekla, da bi morala "/.../ zelena Štajerska, ki je nespremenjeno že stoletja povezana z monarhijo, /.../ tudi v prihodnje ostati njen del."⁴³ Po ocenah avstrijskega ljudskega štetja iz leta 1910 naj bi na ozemljih, ki so bila priključena h Kraljevini SHS, živelo okoli 106.377 ljudi z nemškim občevalnim jezikom. Večina, kar 69 odstotkov, naj bi bila navzoča na Spodnjem Štajerskem, predvsem v mestih in trgih, zlasti pa v treh avtonomnih mestih v Mariboru, v Celju, na Ptuj ter na območju Apaškega polja. Nekaj več kot četrtina (26 odstotkov) jih je živela na Kranjskem, tukaj predvsem na Kočevskem in v Ljubljani, ostalih 5 odstotkov pa je bilo raztresenih po Koroškem in v Prekmurju.^{44,45}

Ravno dejstvo, da je nemška etnična skupina na Slovenskem predstavljala najštevilčnejšo neslovansko družbeno skupino in pa protesti predstavnikov Republike nemške Avstrije nad nasiljem, ki se je izvajalo nad nemškim prebivalstvom, so *Narodno vladu SHS v Ljubljani* postavljali v neugoden položaj. Na predlog predsednika *Narodne vlade* dr. Lovra Pogačnika so zato na prvi seji 1. novembra 1918 sprejeli sklep, po katerem naj bi krajevni odbori *Narodnega sveta* bili tolerantni do tujih državljanov.⁴⁶

Kljub vsemu ni vse potekalo brez zapletov. 15. novembra 1918 je *Urad za zunanje*

41 Časnik *Straža* je navajal, da so Slovenci bili poseljeni na celotnem področju Štajerske, Koroške ter daleč v notranjost monarhije na Tirolskem, Salzburškem ter na območjih Zgornje in Spodnje Avstrije.

Narodno omejevanje na jugu, *Straža*, 8. oktober 1917, št. 80, letnik 9, str. 1.

42 Narodno omejevanje na jugu, *Straža*, 8. oktober 1917, št. 80, letnik 9, str. 1; Die Nationale Abgrenzung im Süden (I), *Deutsche Wacht*, 6. oktober, št. 71, letnik 42, str. 1–2.

43 PAM, Fond Mestne občine Maribor, AŠ 49, seja mestnega sveta MOM, 29. maj 1918.

44 Biber, n.d., str. 1; Ferenc, Repe, n.d., str. 148; Wehler, n.d., str. 107; Stefan Kraner, Die deutschsprachige Volksgruppe in Slowenien, Verlag Hermagoras/Mohorjeva, Celovec–Ljubljana–Dunaj 1998 (v nadaljevanju Kraner, n.d.), str. 21.

45 Stefan Kraner ugotavlja, da je daleč najmočnejša nemška skupnost na slovenskem bila, sodeč po popisu leta 1910 v Mariboru, kjer je živelo kar 22.653 prebivalcev z nemškim občevalnim jezikom, kar je predstavljalo kar 80,9 odstotkov mestnega prebivalstva. Mesto je bilo do leta 1918 središče nemške kulture na Spodnjem Štajerskem, v katerem je vsaka tretja hiša bila v nemških rokah. Vendar so številke ljudskih štetij varljive, saj se zastavlja vprašanje možne statistične asimilacije s strani oblasti, ki bi jih hotela izkoristiti sebi v prid.

Več o vprašanju Nemcev na Spodnjem Štajerskem glej: Kraner, n.d., str. 22–70.

46 Ribnikar, Sejni spisi, I. del, str. 36, 54.

zadeve Republike nemške Avstrije vložil protestno noto proti generalu Maistru, ker je ta izvedel mobilizacijo, ki naj bi zajemala tudi Nemce živeče na območju spodnje Štajerske, kar pa je bilo po mednarodnem pravu prepovedano. Ker je zraven Kraljevine SHS tudi Republika nemška Avstrija izrazila željo po vključitvi območja Maribora, Ptuja in Celja v okvir svoje države, je bilo potrebno počakati mednarodno odločitev o lastništvu omenjenih področij. Zato je po njihovem mnenju bilo popolnoma nedopustno, da so rekrutirali prebivalstvo iz nevtralnih con.⁴⁷ Zraven tega je časnik *Marburger Zeitung* javno pozival avstrijsko vlado za pomoč ter podporo pri delovanju *Deutscher Schulverein* z obrazložitvijo, da je bilo potrebno nemško etnično skupino na Spodnjem Štajerskem zaščititi pred slovenizacijo. Vendar si novonastala Republika nemška Avstrija mednarodnega incidenta ni smela privoščiti, zato jim neposredne pomoči ni bila zmožna zagotoviti. To je bil eden izmed razlogov zakaj so Nemci pričeli z ustanavljanjem lastnih policijsko – vojaških odredov, ki naj bi zagotovili njihovo varnost v mestu. Ne glede na vsa opozorila, da bo njihov položaj zagotovila mednarodna javnost, so se namreč bali za lasten obstoj.⁴⁸

Ker so enote *Marburger Schutzwehr* (Zelena garda) kot paravojaške enote za mir v mestu, predvsem pa za novonastalo slovensko oblast predstavljale veliko grožnjo, je general Maister vsa svoja prizadevanja usmeril v njihovo ukinitve. *Narodna vlada SHS v Ljubljani* je 16. novembra 1918 na obtožbe *Urada za zunanje zadeve Republike nemške Avstrije* do državljanov nemške narodnosti v mestih Maribor in Radgona ne bodo mobilizirali pod pogojem, da bodo poskrbeli za razpustitev *Marburger Schutzwehra*.⁴⁹ Razmere v mestu so se pričele zaostrovati, ko so se razširile govorice, da *Narodna vlada SHS v Ljubljani* pričinja z uvajanjem novih predpisov glede občevalnega jezika v uradih. Slednje je namreč neposredno ogrozilo nemški življenj v mestu. Na prvi seji *Narodne vlade SHS v Ljubljani* je namreč dr. Janko Brejc, poverjenik za notranje zadeve, predlagal, da je bilo kot uradni jezik na slovenskem potrebno uvesti slovenščino. General Maister se je zato odločil, da je bilo potrebno nemške enote razorožiti, saj bi le na tak način lahko preprečili možne krvave incidente. Do razorožitve tako imenovane 'zelene garde' je prišlo 23. novembra 1918. S tem dnem je varovanje privatne ter javne lastnine v mestu in okolici pripadlo izključno 'jugoslovanskim' odredom v mestu pod Maistrovim nadzorom. V časniku *Marburger Zeitung* je po tem dogodku možno čutiti resignacijo, saj so Nemci slutili, da je to pomenilo njihov poraz. Zanimivo je, da so se takoj pojavile razprave, ali bodo nemško lastnino odslej varovali slovenski, ali srbski vojaki. Na seji mestnega sveta MOM 12. decembra 1918 so mestni svetniki ugotavljali, da je bila nemška lastnina izpostavljena vandalizmu s strani jugoslovanskih vojakov, ki so pijančevali dolgo v noč.⁵⁰ Takšne razprave so se okrepile, ker je po navodilih generala Maistra moral svak član *Marburger Schutzwehra*, ki ni bil meščan, nemudoma zapustiti mesto.⁵¹

Tudi strah nemških uradnikov pred odpuščanjem je postajal realnost. Časnik *Marburger Zeitung* je 30. novembra 1918 objavila članek, v katerem navaja, da je *Narodna*

⁴⁷ Die Nationalversammlung über die Grenzen Deutschösterreichs, 16. november 1918, št. 264, letnik 58, str. 2; Zum deutsch – österreichischen Staate gehörig, *Marburger Zeitung*, 19. november 1918, letnik 58, str. 2; Ribnikar, Sejni spisi, I. del, str. 110.

⁴⁸ Kundmachung der Stadt Marburg zur Republickerklärung Deutschösterreichs, *Marburger Zeitung*, 14. november 1918, št. 262, letnik 58, str. 2.

⁴⁹ Ribnikar, Sejni spisi, I. del, str. 115.

⁵⁰ PAM, Fond Mestne občine Maribor, AŠ 49, seja mestnega sveta MOM, 12. december 1918.

⁵¹ Die Auflösung der Marburger Schutzwehr, *Marburger Zeitung*, 23. november 1918, št. 270, letnik 58, str. 1; Die Auflösung der Marburger Schutzwehr, *Marburger Zeitung*, 24. november 1918, št. 271, letnik 58, str. 3.

vlada je 28. novembra 1918⁵² razpravljala o nuji uvedbe slovenskega občevalnega jezika v vseh vejah oblasti, saj bi le na tak način bilo možno zagotoviti narodno emancipacijo, zaradi česar bi se proces zamenjave nemškega uradništva pričel tudi na Spodnjem Štajerskem.⁵³ Kot pogoj za ohranitev službe so postavili znanje slovenskega jezika. Ta 'nenadna' sprememba je bila za mariborske oziroma slovenske Nemce nesprijemljiva. Zato naj bi se po poročanju časnika *Marburger Zeitung* množično obračali na vlado Republike nemške Avstrije s prošnjami po pomoči. Kot prve je uredba prizadela poštarje in uslužbence v prometu. Tako naj bi praktično čez noč brez dela ostalo 135 poštних urednikov v Mariboru, ki naj Slovencem ne bi bili nasprotni, a jih je ta usoda doletela, ker so bili Nemci. Reakcija poštarjev je zato bila pričakovana. Sledil je njihov upor.⁵⁴ Slednje so Nemci sprejemali kot izživljanje nove oblasti in povračilne ukrepe.

Sprememb je bilo deležno tudi šolstvo in kultura. Poverjenišтво za uk in bogočastje je 16. novembra 1918 izdala uredbo, v kateri je zapisala, da je *Narodna vlada SHS v Ljubljani* prevzela upravo nad vsem javnim šolstvom in učiteljstvom. Kot izključni učni jezik na vseh ljudskih in meščanskih šolah na Slovenskem se je uvedel slovenski jezik. *".../ Drugorodnim narodnostim se zagotove ob zadostnem številu šoloobveznih otrok manjšinske šole z državnim jezikom kot obveznim predmetom."*⁵⁵ Nemščina je s tem tudi uradno izgubila položaj privilegiranega jezika in je ostala vpletena v učni proces le kot neobvezni učni predmet. Tujim etničnim skupinam so na ravni države bile zagotovljene manjšinske šole, v katerih je državni jezik postal obvezni predmet. Iz uredbe je tudi sledilo, da so nekdanje nemške šole, za katere so Nemci trdili, da so bile zgrajene z nemškim kapitalom, prešle v slovenske roke.⁵⁶ Uredba je v 3. odstavku urejala tudi vprašanje privatnih šol. Tudi privatne šole so lahko pouk izvajale le v primeru zadostnega števila dijakov, kot učni in uradni jezik pa so morale uvesti slovenščino. Pravno sprva Nemci niso smeli računati na izvajanje teh določil, saj je šele pariška mirovna pogodba prinesla pravne temelje (po mednarodnem vzoru), ki naj bi urejali vprašanje etničnih skupin.⁵⁷

29. novembra 1918 je mestni svet MOM razpravljal o protestu občine proti *Narodni vladi SHS v Ljubljani*, saj naj bi ta izkoriščala svoj položaj ter se izživljala nad nemškim prebivalstvom in ji nezakonito odvzemala lastnino. Namestnik župana dr. Karl Nasko je predstavil uredbo poverjenišтва za uk in bogočastje, ki je mestni občini nalagala, da je morala v mariborski realki in v učiteljsišču pripraviti vse potrebno za uvedbo nemških paralelnih razredov. Po uredbi dr. Karla Verstovška so namreč morali pouk v realki, gimnaziji in na učiteljsišču izvajati striktno ločeno po narodnosti. O tej uredbi se je poverjenišтво pred dogovorom z občino pogovorilo že z direktorji omenjenih zavodov in s

52 Dejansko so o tem razpravljali že na prvi seji 1. novembra 1918. Poverjenik za notranje zadeve dr. Janko Brejc je namreč predlagal, da bi kot notranji uradni jezik bilo potrebno sprejeti slovenski jezik. Kljub vsemu naj bi v prehodni dobi vloge sprejemali tako v slovenskem, kot v nemškem jeziku.

Glej: Ribnikar, Sejni spisi, I. del, str. 54.

53 Slownisierung von Ämtern, *Marburger Zeitung*, 30. november 1918, št. 276, letnik 58, str. 3; Eisenbahner und Postler, *Marburger Zeitung*, 1. december 1918, št. 277, letnik 58, str. 1; Ribnikar, Sejni spisi, I. del, str. 135–136.

54 Eisenbahner und Postler, *Marburger Zeitung*, 1. december 1918, št. 277, letnik 58, str. 1; Der Aufstand der Postler, *Marburger Zeitung*, 1. december 1918, št. 277, letnik 58, str. 3; Die Not der Staatsbediensteten, *Marburger Zeitung*, 1. december 1918, št. 277, letnik 58, str. 3; Ervin Dolenc, *Deavstrizacija v politiki, upravi in kulturi v Sloveniji. V: Slovensko – avstrijski odnosi v 20. stoletju/Slownisch-österreichische Beziehungen im 20. Jahrhundert*, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete UL, Ljubljana 2004 (v nadaljevanju Dolenc, n.d.), str. 82–85.

55 Ribnikar, Sejni spisi, I. del, str. 115; Dolenc, n.d., str. 82.

56 Für die slawische Realschule Maribor, *Marburger Zeitung*, 3. december 1918, št. 278, letnik 58, str. 3; Ribnikar, Sejni spisi, I. del, str. 115; Dolenc, n.d., str. 82–83.

57 Prav tam.

tem občini sploh ni dalo možnosti za ugovor.⁵⁸ Člana mestnega sveta Heinrich Westian in dr. Oskar Orosel sta zato protestirala, da si je *Narodna vlada SHS v Ljubljani* z uredbo prilastila poslopja, ki so bila v nemški lasti in Republiko nemško Avstrijo s tem neposredno oškodovala. Mestni svet se je zato izrekel, da naj bi občina posredovala protestno noto na Dunaj ter jo naslovila tudi na ameriškega predsednika Wilsona, ki naj bi zagotovil, da bi se lastninska vprašanja reševala na mirovni konferenci.⁵⁹ Bali so se namreč, da so bile uredbe le prehodnega značaja in bi omenjene šole dolgoročno bile zaprte. To se je dejansko tudi zgodilo. *Deželna vlada za Slovenijo* je na seji 5. marca 1919 sprejela sklep, po katerem so se nemški vzporedni razredi na državni gimnaziji v Mariboru izvajali samo še do konca šolskega leta 1919. Po izteku te dobe so zato bili profesorji nemške narodnosti⁶⁰ odslovljeni. Nemško žensko učiteljsiše je doletela še hujša usoda. *Deželna vlada za Slovenijo* je ugotavljala, da slednje več ni bilo potrebno, saj je bilo kadra preveč. Ker se je tudi v nemških manjšinskih šolah od tretjega razreda poučevala slovenščina, so gojenci in gojenke tega zavoda po končanem izobraževanju ostali brez služb.⁶¹

Odgovor Republike nemške Avstrije na ta dejanja je bil razmeroma hiter. Tako je *Narodna vlada SHS v Ljubljani* 6. decembra 1918 sprejela na znanje, da je Visoka šola za poljedelstvo na Dunaju svojim dijakom jugoslovanskega rodu, sporočilo, da so morali do 4. januarja 1919 zapustiti zavod. Prav tako naj bi jim onemogočili, da bi pred tem še opravljali študijske obveznosti. Ta uredba naj bi prizadela 130 dijakov. Vlada je odgovor dobila že 9. decembra, ko ji je bilo sporočeno, da obiska predavanj niso prepovedali le jugoslovanskim, ampak vsem nenemškim dijakom.⁶²

Oblasti so v začetku leta 1919 pričele z ukinjanjem nemških društev z obrazložitvijo, da se cilji društev niso ujemali z državnimi cilji. Prepovedani sta tako bili društvi *Deutscher Schulverein* in *Südmark*, ki sta veljali za glavni organizaciji raznarodovanja in germanizacije na spodnjem Štajerskem. Dragan Potočnik domneva, da je nemško društveno življenje po vojni celo za kratek čas popolnoma zamrlo.⁶³ Sobivanje med slovenskim in nemškim narodom je po koncu vojne v mestu bil vse bolj ogrožen. Prišlo naj bi namreč do radikalizacije nemškega nastopa, za katerega naj bi bil odgovoren tudi evangeličanski pastor Mahnert, ki se je v prvih desetletjih 20. stoletja pokazal v izjemno protislovenski luči. Mariborski Nemci naj bi hudo sovraštvo do Slovencev v mestu kazali z napadi na slovenske trgovce.⁶⁴ Po poročanju časnika *Slovenski gospodar* so z gnojem namazali več hiš in tako povzročali stalni nered. Obmejno vojaško poveljstvo se je zato 2. januarja 1919 odločilo za stalni nadzor nemške manjšine. Ker je to bilo nemogoče, so določili 21 talcev, ki naj bi do preklica odredbe odgovarjali za konformnost nemške skupnosti v Mariboru. Še istega dne je Republika nemška Avstrija spisala

⁵⁸ PAM, Fond Mestne občine Maribor, AŠ 49, seja mestnega sveta MOM, 29. november 1918, Z1 28679.

⁵⁹ PAM, Fond Mestne občine Maribor, AŠ 49, seja mestnega sveta MOM, 29. november 1918, Z1...

⁶⁰ Po navedbah zapisnika je šlo za: Friderika Knappa, dr. Alojzija Böhma, Ludvika Langa, Alfreda Finka, Franca Otta, Karla Zahlbrucknerja, dr. Janeza Mühlbacherja in učitelja Maksa Halfterja.

Glej: Peter Ribnikar, Sejni spisi Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921, II. del, Ljubljana 1999 (v nadaljevanju Ribnikar, Sejni spisi, II. del), str. 20.

⁶¹ Ribnikar, Sejni spisi, II. Del, str. 20.

⁶² Ribnikar, Sejni spisi, I. del, str. 172, 175–176.

⁶³ Dragan Potočnik, Kulturno življenje v Mariboru med obema vojnama, str. 143–151.

⁶⁴ Die grünen Banden, Marburger Zeitung, 3. november 1918, št. 253, letnik 58, str. 2; Der Zusammenbruch, Marburger Zeitung, 5. november 1918, št. 254, letnik 58, str. 1; Die neuen Gefahren, Marburger Zeitung, 6. november 1918, št. 25, letnik 58, str. 1; An die Bevölkerung Marburgs, Marburger Zeitung, 1. januar 1919, št. 1, letnik 59, str. 1; Die Haft des Pfarrers Mahnert, Marburger Zeitung, 3. januar 1919, št. 2, letnik 59, str. 3; Mesto in okrajni zastop Maribor v slovenskih rokah, 7. januar 1919, št. 2, letnik 53, str. 1; Veriženje, Slovenski gospodar, 7. januar 1919, št. 2, letnik 53, str. 2; Dragan Potočnik, Kulturno življenje v Mariboru med obema vojnama, str. 143–151.

protestno noto, ki jo je naslovlila na *Narodno vlado SHS v Ljubljani* in v kateri je zapisala, da je bilo postopanje generala Maistra nesprejemljivo.⁶⁵ V večini primerov je namreč šlo za ugledne mariborske politike ali trgovce, tovarnarje.⁶⁶ Prva trojica talcev so bili: dr. Ernst Mrawlagg, Kokoschinegg in Berg. Druga: dr. Orosel, Bernhard in Tischler. Jahn, 'zloglasni' urednik časnika *Marburger Zeitung*, je moral po nalogu oblasti celo zapustiti Maribor.⁶⁷ Avstrijska vlada je zato zahtevala izpustitev talcev in zagrozila, da če se to ne bo zgodilo, bo tudi sama zapirala Slovence kot talce na svoji strani.⁶⁸ General Maister je svoje ukrepe opravičeval z neredom, ki so ga povzročali nekateri državi nenaklonjeni elementi v mestu. Iz tega razloga ter zaradi hujškanja proti Kraljevini SHS je za zapahi pristal pastor Mahnert, kar je vsaj za kratek čas pomenilo pomiritev strasti. *Narodna vlada SHS v Ljubljani* je delila mnenje, da je Maister, s tem ko je v mestu vzel talce šel predaleč in da *"...ima na razpolago kulturnejša sredstva, da vzdrži varnost in mir."* Vlada je zato v brzojavki Dunaj obvestila, da bo general Maister svoj ukrep odpravil v najkrajšem času. Potem ko so se strasti umirile je general Maister izpustil nemške talce, saj je menil, da je ukrep dosegel svoj cilj, vendar je opozoril, da bo, *".../ če bi bilo to potrebno, tudi v bodoče postopal enako strogo"*.⁶⁹

Kljub vsemu pa je potrebno poudariti, da za nered v državi niso skrbeli le Nemci, ampak tudi Slovenci. Tako je *Narodna vlada SHS v Ljubljani* razpravljala o raznih nacionalističnih napadih slovenske mladine na pripadnike nemške narodnosti. Mladostniške tolpe naj bi namreč uničevale spomenike prejšnjega režima in sredi dne nadlegovala pripadnike nemške narodnosti v kavarnah. Vlada se je zato najostreje izrekala proti takšnim dejanjem in zagrozila z aretacijami.⁷⁰ Slednje je zaradi predvidenega obiska ameriške komisije bilo tudi nujno potrebno.

27. januarja 1919 se je v mestu mudila ameriška komisija, ki je ocenjevala potek mednarodne meje. Pripadniki nemške narodnostne skupine so priložnost hoteli izkoristiti ter prikazati komisiji, da ima mesto nemški značaj. Časnik *Straža* je zapisal, da so Nemci hoteli izvesti zborovanje in demonstracije, v času obiska podpolkovnika Shermana Milesa pa so hoteli izobesiti avstrijske zastave. Ob 10 uri zjutraj so se začeli zbirati nemški demonstranti, ki so se pripeljali iz različnih mest. Tem so se pridružili še mariborski Nemci. Nemški učitelji naj bi po poročanju slovenskih časnikov celo pripeljali dijake iz šol, da bi sodelovali pri demonstracijah. Množica naj bi bila izjemno nezadovoljna in agresivna. Tako silovitih demonstracij slovensko vodstvo in general Maister niso pričakovali.⁷¹ V mestu se je po poročanju *Straže* in *Slovenskega gospodarja* zbralo okrog 10.000 Nemcev iz vse Spodnje Štajerske (Ptuja, Celja, Gradca in Mežiške doline) in veliko število slovenskih delavcev iz nemških tovarnah, ki so jim lastniki zagrozili z izgubo službe v primeru protestov. Zborovanje je povzročilo po-

65 An die Bevölkerung Marburgs, Marburger Zeitung, 1. januar 1919, št. 1., letnik 59, str. 1; Die Haft des Pfarrers Mahnert, Marburger Zeitung, 3. januar 1919, št. 2, letnik 59, str. 3; Mesto in okrajni zastop Maribor v slovenskih rokah, 7. januar 1919, št. 2, letnik 53, str. 1; Veriženje, Slovenski gospodar, 7. januar 1919, št. 2, letnik 53, str. 2.

66 Ribnikar, Sejni spisi, I. del, str. 236–237.

67 An die Bevölkerung Marburgs, Marburger Zeitung, 1. januar 1919, št. 1., letnik 59, str. 1; Die Haft des Pfarrers Mahnert, Marburger Zeitung, 3. januar 1919, št. 2, letnik 59, str. 3; Mesto in okrajni zastop Maribor v slovenskih rokah, 7. januar 1919, št. 2, letnik 53, str. 1; Veriženje, Slovenski gospodar, 7. januar 1919, št. 2, letnik 53, str. 2.

68 Ribnikar, Sejni spisi, I. del, str. 237.

69 Die Haft des Pfarrers Mahnert, Marburger Zeitung, 3. januar 1919, št. 2, letnik 59, str. 3; Mesto in okrajni zastop Maribor v slovenskih rokah, 7. januar 1919, št. 2, letnik 53, str. 1; Veriženje, Slovenski gospodar, 7. januar 1919, št. 2, letnik 53, str. 2; Ribnikar, Sejni spisi, I. del, str. 237.

70 Ribnikar, Sejni spisi, I. del, str. 238–239.

71 Bruno Hartman, Rudolf Maister (Znameniti Slovenci), Partizanska knjiga, Ljubljana 1989, str. 162–163; Ribnikar, Sejni spisi, I. del.

sredovanje policije in vojske, ki sta poskušala vzpostaviti red in mir. V množici naj bi zavladala panika. Demonstranti naj bi začeli metati kamenje, policija pa naj bi, po poročanju *Marburger Zeitung*, streljala v množico. Pri tem naj bi bilo ubitih 8 žrtev in bilo več kot 30 ranjenih. Nemški tisk je poskušal incident izkoristiti in pridobiti delavstvo s parolo, da je njihovo mesto v socialdemokratski Avstriji in ne v reakcionarni monarhiji Jugoslaviji, kjer se dogajajo takšni dogodki. Demonstranti so razbijali izložbe, trgli slovenske znake, pretepali ljudi, ki so govorili slovensko, ter poškodovali celo policijskega komisarja. Na koncu so napadli tudi vojaštvo in stražnike na Grajskem trgu. Organizatorji demonstracij naj bi bili Schmiderer, Pfrimer, Orošel, Kramer, Jahn, Suppanz.⁷² *Slovenski gospodar* je zapisal, da se Nemci enostavno niso mogli sprejeti dejstva, da niso več bili gospodarji v novi državi. V ta namen so Nemci hoteli generalu Milesu predati peticijo za pristop Spodnje Štajerske k Avstriji, vendar jih podpolkovnik Miles ni hotel sprejeti, saj ni imel pooblastil.⁷³

Dogodki v Mariboru so seveda povzročili številne debate. Na seji *Narodne vlade SHS v Ljubljani* 29. januarja 1919 je dr. Janko Brejc izrazil obžalovanje, da so Nemci zlorabili bivanje mednarodne komisije v mestu za hujskanje proti Kraljevini SHS. Šele na seji 31. januarja 1919 so ugotavljali, da je naj bi bile nemške demonstracije načrtovane in da naj bi imele namen zavzetja Maribora. Na to je dal sklepati telegram, ki so ga poslali v Gradec in v katerem so zapisali *".../ Maribor zopet zavzet, pošljite zastave!"*. Iz Gradca so še poročali o dodatnih zapletih. Tako naj bi oblasti priprle 82 Slovencev in dopustile, da so tolpe napadle društvo *Triglav* in *Čitalnico*.⁷⁴ Odnosi med slovensko in nemško etnično skupino na Štajerskem so se tako tudi v letu 1919 vse bolj zapletale. Kazalo je, da je edino rešitev pri vprašanju nacionalnih odnosov v Kraljevini SHS lahko prinesla mirovna konferenca in podpis mednarodne pogodbe.

Pravni položaj nemške manjšine v Kraljevini SHS naj bi bil zagotovljen s pogodbo podpisano v Saint-Germain-en-Laye 10. septembra 1919. Kraljevina SHS se je s podpisom pogodbe zavezala, da bo ščitila vse manjšine v novonastali državi in s tem tudi nemško. V 51. členu mednarodne pogodbe je bilo zapisano, da se Kraljevina SHS zavezuje, da bo zaščitila in upoštevala interese nacionalnih, jezikovnih in verskih manjšin.⁷⁵ Vendar je bil razkorak med zakonodajo, ki jo je sprejela Kraljevina SHS, in realnostjo zelo velik. Najbolj dramatičen je bil na področju šolstva, kjer so se uresničile nemške domneve, da bo v primeru osamosvojitve Slovencev najprej prišlo do slovenizacije. Po uredbi poverjenišтва za uk in bogočastje v Ljubljani je moral biti učni jezik na vseh ljudskih in meščanskih šolah na področju s slovenskim življenjem slovenski. Drugim narodnostim se je ob zadostnem številu šoloobveznim otrok priznala pravica do ustanavljanja manjšinskih šol, v katerih je državni jezik nastopal kot obvezni predmet. Slovensčina je kot učni jezik bila uvedena na vseh utrakvističnih srednjih šolah in na učiteljskih. Nemška manjšina je smela svoje lastne oddelke oblikovati le, če je dokazala, da je bilo v razredu vsaj 40 otrok nemške narodnosti. To je bilo problematično, saj

⁷² Navedeni le priimki brez imen.

⁷³ Mariborske tovarne laži in hujskarij, Straža, 24. januar 1919, št. 2, letnik 16, str. 1; Der Fridenskongress, Marburger Zeitung, 25. januar 1919, št. 20, letnik 59, str. 1; Wilson, Marburger Zeitung, 26. januar 1919, št. 21, letnik 59, str. 1; Aufruf, Marburger Zeitung, 29. januar 1919, št. 22, letnik 59, str. 1; An die Bevölkerung!, Marburger Zeitung, 29. januar 1919, št. 22, letnik 59, str. 1; Eine Amtliche Erklärung, Marburger Zeitung, 29. januar 1919, št. 22, letnik 59, str. 3; Ameriški gostje pozdravljeni, Straža, 27. januar 1919, št. 3, letnik 16, str. 1; Tako se godi nahujskanim mladičem, Straža, 27. januar 1919, št. 3, letnik 10, str. 2; Govor podpolkovnika Milesa, Straža, 24. januar 1919, št. 3, letnik 16, str. 3; Vsenemške demonstracije v Mariboru, Straža, 27. januar 1919, št. 3, letnik 10, str. 3; Ribnikar, Sejni spisi, I. del. 308, 315–316, 325–327.

⁷⁴ Ribnikar, Sejni spisi, I. del, str. 308, 315–316.

⁷⁵ Dolenc, n.d., str. 85.

je državna komisija določila kriterije, po katerih je nekdo veljal za Slovenca ali Nemca. Otrok iz mešanih zakonov ali s slovensko zvenečimi priimki niso vključevali v oddelke z nemškim poukom. Kriteriji določanja narodnostne pripadnosti pa so bili zelo skopi, tako so jih prepuščali lokalnim šolskim oblastem, ki so izvajale pritisk na starše. Prav ta imenska analize ter pritiski na narodno mešano prebivalstvo, ki so ga še vedno ozmerjali s stigmo 'nemškutarstva', je povzročilo, da se je nemško manjšinsko šolstvo v Sloveniji v drugi polovici dvajsetih močno skrčilo.⁷⁶

Pogodba, sprejeta v Saint-Germain-en-Laye, je za Kraljevino SHS pomenila delno zmago, saj je področje Spodnje Štajerske, za katerega so se potegovali, bilo priznано kot del države južnih Slovanov. Kljub vsem določilom, ki so bili v pogodbi zapisani, pa je imela veliko slabost, saj mednarodna javnost (velesile), ni uspela oblikovati učinkovitih pravnih mehanizmov in norm, ki bi omogočali trajni nadzor nad izvajanjem ali neizvajanjem določil mirovne pogodbe. Nemška etnična skupina je s podpisom pogodbe dokončno izgubila svoj nekdanji nadrejeni položaj. S tem problemom pa se niso srečevali le pripadniki nemške etnične skupine v Kraljevini SHS, ampak je to v razmeroma kratkem času postal problem novonastajajoče evropske družbe. Pripadniki nemške etnične skupine so tako bili izpostavljeni moralni diskreditaciji, socialni difamaciji in pravni diskriminaciji s strani večinskega prebivalstva, pravne norme pa so ostajale 'mrtve črke na papirju'.

⁷⁶ Franc Kovačič, Slovenska Štajerska in Prekmurje: zgodovinski pregled, Matica Slovenska, Ljubljana 1926, str. 403–409; Dolenc, n.d., str. 85.